

ROZHOVOR S PHDR. JOSEFEM ŽABKOU

Proč ses stal archivářem a co Tě k tomu vedlo?

Celkem náhoda. Na jedenáctileté střední škole jsme měli latináře a ten mi řekl, že by bylo možná dobré, kdybych se zkusil přihlásit na archivnictví. Já o tom nevěděl přirozeně vůbec nic, ale jeho návrh nebyl tak špatný. Latinář se jmenoval Spilko a měl holou hlavu, říkali jsme mu Šošon. Bylo to v Žamberku, kde jsem končil v roce 1957. V témže roce jsme začínali studovat v Praze na Filozofické fakultě. První zkouška byla z pravěku u akademika Filipa. Absolvoval jsem ji společně s Jiřím Grušou, protože zkoušení bylo po dvojicích, aby to pan akademik stihl. Tam jsem zjistil, že je důležité znát literaturu. Jiří Gruša to věděl. On si tehdy říkal Martin, nevím z jakého důvodu. Byl z Pardubic a tam měl zřejmě víc možností zjistit, jaké je vysokoškolské studium. Takže od té doby jsem se koukal do literatury a nebylo to špatné, protože když znáš literaturu, tak o čemkoli můžeš mluvit, a ona vždy ta zkouška vyšla. Říkalo se, že studium archivnictví a pomocných věd historických (PVH) je obtížné. Asi dva je nedokončili, to je pravda. Bylo nás původně asi osm (z později známých Ladislav Dušek, Karel Novotný, Jana Pšeničková, Anna Čermáková-Smolková, Quido Kastner).

Můžeš nám podrobněji povědět o oboru, který jsi studoval?

Bylo to pouze jednooborové studium archivnictví. Kupodivu. První dva roky to byla též politická ekonomie, marxistická filozofie, tedy společný základ. To s námi chodili všichni historici, třeba Milan Hauner, který je dnes profesorem v Madisonu (USA), Vladimír Smetáček (později jsem s ním intenzivně spolupracoval na tvorbě archivních tezaurů), Petr Pitha, byl o rok výš, ale taky se účastnil přednášek. Poznali jsme tam Mílu Vlka, který byl velmi přátelský a choval se úplně jinak než většina z vyšších ročníků. V roce 1959 (nebo 1960) obhajoval svou práci o Jenském kodexu. Profesor Husa byl předsedou komise a spletl se, když řekl: „tak tady máme kandidátskou práci“ a asistent – Jiří Svoboda, který později odešel do zahraničí – mu pošeptal: „to není kandidátská práce, pane profesore, ale diplomová“. Husa to však odbyl poznámkou: „ale úroveň práce je kandidátská“. Což tedy opravdu byla. Největší vliv na mě měl ale profesor Zdeněk

Fiala. Byla to osobnost, která nás všechny výrazně ovlivnila. Pamatuji si například na jeho věty: „každý český historik je numismatik“ nebo „ono, když se jde do hloubky, je všechno složité“.

V roce 1962 jsme končili. A já, protože jsem psal diplomovou práci vztahující se k době první republiky, jsem se dostal jako badatel do tehdejšího I. oddělení Státního ústředního archivu. Tam mě oslovil vedoucí oddělení František Štěpán a nabídl mi, zda bych nechtěl do archivu po škole nastoupit. Byl jsem rád a nastoupil hned asi 14 dní po promoci. Oddělení sídlilo v Loretánské 6, bývalé donucovací pracovně, kde byl vězněn i Švejk. Ale pak jsem hned přešel na Břevnov, který tehdy už patřil Státnímu ústřednímu archivu, a tam jsem byl do konce září. A pak na vojně 1962–1964. Tam jsem se bohužel vůbec nedostal k archivní praxi a tato přestávka byla znát. Od 1. října 1964 jsem nastoupil do tehdejšího SÚA. Hned na přijímací pohovor jsem přišel asi o půl hodiny později a dr. Nuhlíček, tehdy vědecký vedoucí SÚA, mě za to mírně káral.

Takže jsi se opět vrátil do SÚA...

V Loretánské to bylo takové idylické, zvonkohra... Bylo to hezké. Pamatuji si, že v srpnu 1968 jsem byl doma na Pastvinách, a tak jsem volal do práce, jestli se něco děje, a říkali: „nic, zrovna tady jedou tanky“. Již tehdy jsem se věnoval předarchivní péči, i když zároveň jsem se zabýval zpracováním, které bylo hlavní náplní činnosti oddělení.

Tehdy to bylo III. oddělení SÚA?

Tuším třetí. Materiály po roce 1945 do současnosti. Tehdy existovaly tzv. skartační dvojice, o tom budou hovořit jistě i další pamětníci. Skartační dvojice měly rozdělené jednotlivé rezorty. Já jsem byl, myslím, s Růženu Hlušičkovou. Chodil jsem na podniky zahraničního obchodu, ale většinou sám, protože Růžena dělala tzv. skartačního referenta a moc času na to neměla. Tuším, že tenkrát jsem dokonce debatoval s dr. Kollmannem, který chodil na statistiku, o charakteru materiálů Státního úřadu statistického.

Jak vypadaly archivní dvojice? Chodily skartační návrhy samy od institucí nebo jste je spíše kontaktovali z vlastní iniciativy?

Skartační dvojice byly složené většinou ze staršího zkušeného pracovníka a mladšího archiváře. Návrhy chodily od původců, ale někdy jsme opravdu vyvíjeli iniciativu my.

Tedy existoval model, že se to týkalo všech odborných pracovníků?

Všech odborných pracovníků, „do terénu“ chodili mimo jiné i dr. Kollmann, dr. Čáňová, dr. Beránek.

Kdo přišel s konceptem archivních dvojic?

Už nevím. Muselo to být ještě před rokem 1962, než jsem nastoupil. S myšlenkou přišel asi Nuhlíček, který měl na starosti odbornou činnost SÚA.

Kdo byl skartační referent?

Byla jím Růžena Hlušičková, která koordinovala práci všech dvojic, vyhodnocovala a psala zprávy pro porady vedení. Dobře odhadla, že skartace vyžaduje soustředěnou pozornost a vybudovala samostatné skartační oddělení, které vzniklo v roce 1970. Ale už od 1969 jsme seděli na Břevnově v klášteře sv. Markéty. Kanceláře byly v přízemí v prelaturě a všechno ostatní byly depoty na chodbách. Dole s námi seděli ještě chvíli pracovníci OPBH, takže jsme na sebe nevrážili, protože každý chtěl mít víc místa. Ale archivu se nakonec povedlo dostat onen podnik pryč. Nahoře v prelaturě byl známý tereziánský sál, kde se konala i archivní konference k výročí SÚA v roce 1984. Pak tam byl malovaný sál, pracovní opata, a přijímací pokoj. V klášteře byla tři nádvoří. Na třetím nádvoří býval tzv. rajský dvůr s kašnou, ale časem se přírodní kanály zanesly a křídlo směrem k Vojtěšce začalo vlnout. Někdy kolem roku 1985–1986 zde dělal průzkum dr. Dragoun, který nás dokonce ke svým výkopům pozval.

Jak vypadaly depoty v tehdejším sídle SÚA v břevnovském klášteře?

Nacházejí se tam dva refektáře, zimní a letní. Zimní byl hodně tmavý. Situován byl mezi prvním a druhým nádvořím a byly v něm krásné fresky, které se týkaly stravování benediktinů. V letním, vysunutém do zahrady a s krásnými kamny, bylo uložené sčítání lidu z roku 1950. Na dveřích byla umístěna cedulka „těllocvična“, protože tam byla do roku 1954 umístěna vojska MV a ta tam zřejmě cvičila. Když se do kláštera vrátili benediktini, tak byli konsternováni, co jsme tam prováděli. I když viděli, že jsou tam složené archiválie. Depoty byly poměrně velké, některé byly ovšem směrem do zahrady, ty byly menší, původně to byly cely mnichů. Na chodbách stály regály. V onom podmáčeném křídle v prvním patře bohužel praskala na klenbách omítka, žádné klenáky však nepovoľovaly. Dokonce jsem asi dvakrát mluvil s otcem Opaskem. Poprvé říkal, že je velmi dobré, že tam archiv byl, v podstatě se nic neztratilo a knihovnu měla ve

správě Národní knihovna. Otec Opasek říkal: „Přišel jsem, sáhnul a ta knížka, kterou jsem hledal, je pořád na stejném místě.“ Ale za půl roku obrátil: „No, teď si nemám kam dát postýlku kvůli písemnostem ROH.“ Protože na chodbě viděl, myslím ve fondu Ministerstva těžkého strojírenství, že v něm jsou zápisy ROH. Jenže to byly výroční zprávy ministerstva, žádné písemnosti ROH. Benediktini tehdy bydleli v hospodářském křídle, kde se dříve nacházela sledovačka StB. Čili od 1990 do 1992 jsme tam my archiváři ještě byli s nimi, ale bylo jasné, že jdeme pryč. I když tehdejší ředitel Jarda Vrbata si myslel, že to nějak uhraje, přirozeně – neuhrál. Na podzim 1992 jsme se stěhovali.

Kam jste se stěhovali?

Stěhovali jsme se do Vysočan do bývalého skladu obilnin. Vlastnil jej uze-nář Kliment, který nám tam pronajal jedno patro. Díky tomu jsme mohli začít přejímat, protože do té doby byl „stopstav“ (zákaz veškerého přejímání archiválií do SÚA), zkrátka nebylo místo na Břevnově ani jinde. Břevnov byl nacpaný asi 15 km archiválií, takže už nebylo kde brát a Růžena Hlušičková vyhlásila přísné sankce. Nebylo radno cokoli dále přejímat. Přesto se mi povedlo tam utajit pár desítek metrů Státního úřadu statistického. A jenom jsem se modlil, aby na to nepřišla. Ale chci zdůraznit, že se opomíjí kritérium místa, které není zmiňované v žádných kritériích výběru. A to je v takovýchto zlomech asi nejdůležitější. Administrativní přípisy s hrozbou sankcí naprosto v těchto případech nepomáhají. Na podzim roku 1992 předala vedoucí spisovny Úřadu předsednictva vlády pečetidla vlády ještě z první republiky, celkem asi sedm, které navrhovali přední tehdejší výtvarníci. Naprosto jsem o nich neměl tušení – nyní to jsou atraktivní předměty na výstavách nehledě na jejich výtvarnou a historickou hodnotu.

Od začátku roku 1993 až do října jsme přebírali písemnosti federální vlády. Ty už jsme sice přebírali dříve, asi od roku 1985, a opět to bylo kritérium místa, které vládu nutilo předávat. Už zkrátka neměli dokumenty kam dávat. A to přitom měli tehdy ještě Klárův ústav. Dole v suterénu byla spisovna. Jenomže v ní byly špatné podmínky, protože okýnky na úrovni chodníku se tam dostávala voda a písek při dešti a bylo tam vlhko. Byly zde většinou uloženy materiály RVHP. Takže to bylo poprvé, kdy nám začali z vlastní iniciativy předávat. Česká vláda měla docela slušné prostory v Lazarské ulici a zůstala tam až do konce roku 1992. Pak ovšem Klaus vyhlásil stěhování a začalo se masivně předávat. Od ledna do dubna 1993 jsme převzali z Lazarské asi 400 bm a dále asi 160 bm záznamů z jednání vlády (tzv. vládní protokol), které byly uloženy v 32 plechových skříních ve Strakově akademii.

Tvou hlavní náplní ve Státním ústředním archivu byla předarchivní péče v tom nejširším slova smyslu, nebo jsi i zpracovával fondy v počátečních fázích, kdy ještě nebylo jasně rozdělené působení skartátorů a zpracovatelů. Přišel jsi už v době, kdy se vydělilo samostatné oddělení pro skartační řízení a zpracovatelská oddělení.

Ne, bylo to tak půl na půl, skartace i zpracování fondů. Do roku 1968 jsem udělal inventář Ministerstva průmyslu (Ministerstvo průmyslu, Praha (1945–1950)), což byl dost velký fond, a třeba pozůstalost Bohumila Laušmana. Převzali jsme ji po zrušení tehdejší cenzury – Hlavní správy tiskového dohledu –, z Archivního a studijního ústavu MV ze Sněmovní. Ještě pak nějaké drobnější fondy. Později fondy různých průmyslových ministerstev. V roce 1968 jsme právě přejímali přímo v budově Ministerstva průmyslu na Františku prezidium Ministerstva průmyslu, které bylo uloženo v klenuté sklepní místnosti. Materiály tam ležely zřejmě od roku 1950. Bylo to tak zaprášené, že člověk vylezl v podstatě jako od mlátičky. Takže archivního zpracování bylo nejméně půl, možná i víc. Až od roku 1970 se poměr změnil tím, že se vyčlenilo samostatné 5. oddělení.

Jak vypadal vztah mezi předarchivní péčí a zpracováváním v 70. letech?

Převážně jsme už začali chodit na skartace nejen na základě zaslaných skartačních návrhů, ale dělali jsme si i průzkumy o stavu spisoven a někdy jsme tam i přímo pracovali, zrovna na prezidiu Ministerstva průmyslu. Stav ve spisovnách byl bohužel tristní, mnohem horší než teď. Ovlivněné to bylo 50. léty, kdy se prováděly velké skartační akce. Dokonce na archivní správě měl prý jeden pracovník vyvěšené vyznamenání za odevzdání desítek metrů písemností do sběru. Tenkrát se za ty písemnosti platilo poměrně slušně, takže každý spisovák nebo vůbec kdokoli se snažil všechno vyskartovat. Proto jsme se tenkrát snažili převzít co nejvíce dokumentů i na civilněsprávním úseku Ministerstva vnitra, který byl náš nadřízený orgán. V podstatě neměli spisovenskou pracovníci, tudíž jsme skartace dělali sami, což ředitel Vrbata těžce snášel. Myslel si, že se vše dá ovlivnit administrativně. Nechávali dokumenty na chodbách, takže jsme pracovali i tam, dokonce i ředitel Vrbata tam jeden čas pomáhal. Pak zjistil, že to není administrativně možné ovlivnit. Při těchto velkých reorganizacích – v roce 1968, potom byla v dubnu 1988 trochu menší, ale značná, a pak 1992–1993 – se nedá ovlivnit v podstatě nic. Pamatuji si, že cirká v roce 1993 ve Správě pro dopravu ve Vršovcích leželo asi 200 bm na chodbě. Nestačil jsem to zdaleka probrat. Nyní nám chybějí například přeložky tratí. Máme tady jen malou část a bohužel se v těchto materiálech hledá.

Zůstaneme-li ještě u vztahu předarchivní péče a archivního zpracovávání, jak to vypadalo v době stopstavu, kdy archiv nepřijímal nové archiválie? Věnovali jste se ve větší míře zpracovávání, když jste nepřejímali nové dokumenty?

Ano. Ale zároveň jsme pracovali ve spisovnách a snažili jsme se je přesvědčit, aby si tam materiály nechávali. Dokonce jsme i sepisovali, přirozeně nijak odborně, jenom na kartičky podle kartonů. Pak jsme doufali, že se materiály časem převezmou. Ale ten stav trval dlouho, takových sedm let, od roku 1985, kdy jsme převzali ještě část Úřadu předsednictva vlády (ÚPV) – asi kolem 400 bm. Pak už nebylo opravdu kam dávat. Nezpracovávalo se ovšem nijak moc. Už si pak nepamatuji, že bychom dělali nějaké větší fondy. V rámci 5. oddělení existoval totiž vedle skartačního také samostatný úsek pro zpracování, kde byli cirká čtyři lidé. Vedla jej Alena Nosková, a ti zpracovávali fondy po 1945 a pak už i fondy po 1970 (po federalizaci), které jsme rovněž přebírali. My jsme měli skartační úsek, asi 4–5 lidí. Dost se to tam střídalo. Byla tam třeba Jitka Vondrová, nyní v Ústavu soudobých dějin, paní doc. Míšková, i pan prof. Jančík, jenž byl spíše ve zpracovatelském úseku a občas si odskočil na skartaci.

Když jste vznikli v roce 1970 jako nové oddělení, kolik vás bylo a mohli jste si vybrat, kam půjdete? Jak to proběhlo? Jak byly organizovány skartace, chodili i lidé z jiných oddělení?

Výjimkou byl Těšnov, bývalý zemědělsko-lesnický archiv, později 4. oddělení. Ti si prováděli skartace sami. Později nám předali dokumentaci. Až do svého zániku v roce 1996 dělali skartace ve vlastní režii. Někteří (dr. Kubátová, vedoucí 2. oddělení) poskytovali spíše odborné rady, ale sami už pak nechodili. Růžena Hlušíčková se jako vedoucí snažila, abychom skartace dělali ve vlastní režii. Nejvýš se přejímaly nějaké rady, například od dr. Kollmanna. My jsme třeba zkoušeli pokračovat v jeho studii o meziarchivech, zpracovali jsme dvě pokračování. Byly to však vlastně jen výpisky z literatury, ale první část by se možná dala i publikovat. Druhá část byla spíše neurovnaná.

Také se pracovalo na hromadně se vyskytujících písemnostech. Tuto akci rozjela Archivní správa MV ČSR. Vydávala k ní v 80. letech metodické pokyny o výběru písemností. Takže byla v oddělení snaha pracovat i odborně. Růžena Hlušíčková a Ludmila Kubátová napsaly například do Slovenské archivistiky článek o multiplicite. Myslím poměrně dobrý, bylo to stručné a jasné. Dále se také dost rozvíjela spolupráce se Slovenskem. To by myslím nebylo na škodu ani dnes. Několikrát jsme tam byli a dr. Rákoš k nám také občas přijel. Rákoš by mohl

být také jeden ze vzorů pro předarchivní péči. Později přednášel na bratislavské fakultě. „Krásný Elemírko“ jsme mu říkali.

Čili vedoucí se snažila, aby oddělení bylo samostatné, aby do toho nikdo moc nemluvil. Hlavně ne ředitel Vrbata, který také pracoval vědecky na úseku výběru dokumentů a dokonce zkoušel předložit kandidátskou práci na toto téma. Napsal asi dva články do časopisu Zpravodaj ČSVTS. Ale bohužel to bylo moc brzy na tehdejší dobu, protože se pokoušel přiřadit jednotlivým druhům spisů jakési váhové kategorie, prostě, jak jsou důležité. Podle toho že by se mělo vybírat. Z toho ovšem opravdu nic nebylo. Pokus to byl zajímavý, ale obávám se, že by to nebylo možné ani dnes. Léta 1990–1995 byla dost hektická, protože se na nás mimo jiné sesypala restituční agenda. Bez toho, že by byl k dispozici fond Ministerstva průmyslu a Ministerstva obchodu, kde byly uloženy znárodňovací dekrety, by se restituce daly těžko provést. Na 4. oddělení, zemědělsko-lesnické, bylo jistě vznášeno také dost požadavků. Do toho přišlo asi půlroční stěhování a pak další přejímání fondů až do 1995, kdy začalo stěhování na Chodovec.

Byl jsi rád, že jsi šel na nově vzniklé oddělení. Našel ses v problematice předarchivní péče?

Nijak mi to nepřišlo, že bych se měl vyčlenit jen na zpracování. Předarchivní péče mě docela bavila, i když jednání na institucích nebylo jednoduché a záleželo většinou na pracovníkovi spisovny, jak se povede výběr provést. A museli jsme kolikrát výběr konat sami nebo se víc snažit pracovníka spisovny usměrnit a donutit, aby něco udělal. Ale nepřišlo mi, že bych se mohl věnovat něčemu jinému. Někdy jsme se nemohli dostat ani na Břevnov, jak napadlo sněhu. Nejezdily ani tramvaje ani autobusy. Byli jsme tehdy ještě odolní a, myslím, spokojení. Byl s námi několik let i Tomáš Kalina, ale toho to táhlo spíš k vědecké práci, takže odešel do nově vzniklého útvaru informatiky.

Kdo Tě „archivně“ ovlivnil?

Jistě dr. Kollmann, to byla jednička, i mezinárodně. Také možná bývalá vedoucí Irena Malá. I když nebyla povoláním archivářka, tak dovedla s dokumenty pracovat. S bývalým vedoucím Ústavu pro soudobé dějiny doc. Prečanem napsala *Cestu ke Květnu*. Tato edice je pořád hodnocená velmi dobře. Když se podíváte na poznámkový aparát, tak je to opravdu udělané kvalitně. Pak „Elemírko“ Rákoš, hlavně z jeho studií, měli jsme totiž možnost číst Slovenskou archivistiku. Pak dr. Beránek, to je autorita. Dr. Šamberger částečně, i když odborně

je zdatný, jako archivář vlastně nikdy nepracoval. Z archivářů mimo SÚA možná Jindřich Růžička, i když neřekl bych, že bych souhlasil se vším, co hlásal z novodobé diplomatiky.

Byli jste tehdy inspirováni ze západních zemí?

Der Archivar bylo možno sehnat, *Gazette des Archives* také. Všechno přicházelo na Archivní správu. *Gazette* chodila i do archivu. Ale spíš se u nás prosazovala ruská archivní škola – GAU (Glavnoje archivnoje upravlenije), Avtokratov atd. – a východní Němci. Ti se snažili velmi intenzivně o teoretickou práci. Myslím, že ani západní Němci tehdy na podobné úrovni ani nebyli. Je ale otázkou, zda takové rozpitvávání a detailní popisování, jak to dělali Rusové a východní Němci, má smysl. Asi je lepší být stručnější. Anglicky neznám, takže jsme používali jen zpětně recenze nebo anotace. Nevím, že by u nás někdo podrobněji a soustavně sledoval zahraniční literaturu o výběru archiválií. Osobně jsem měl zkušenosti jen archivnictvím východoněmeckým. Měli jsme s nimi dlouhodobější spolupráci a zejména vedoucí badatelny ústředního archivu v Postupimi Ulrich Resske byl mým přítelem.

Do jakých konkrétních institucí, které vidíš jako podstatné, jsi docházel?

Vyjmenovávat je nemůžu, protože si nevzpomenu. My jsme tenkrát měli 437 organizací tzv. první a druhé kategorie. První kategorie byla ministerstva a jim na roveň postavené úřady, kterých bylo federálních i českých asi čtyřicet a to ostatní byly nyníější rozpočtové a příspěvkové organizace. Měli jsme je rozdělené přibližně stejným počtem. Já bych mohl říci něco o **Úřadu předsednictva vlády**.

Nejdřív jsem chodil na podniky zahraničního obchodu, později přejmenované na organizace zahraničního obchodu (pak je převzal Kája Bolomský); pak na Úřad předsednictva vlády a průmyslová ministerstva federální i česká. Úřad předsednictva vlády (dále jen: UPV) je podle mého názoru jeden z nejdůležitějších fondů Národního archivu, ale zároveň se jedná o jeden z největších. Stručný přehled: v lednu–dubnu 1993 jsme převzali asi téměř 600 bm obyčejných i tajných materiálů (1969–1988). Dále jsme převzali více než 100 bm sekretariátu místopředsedů a předsedy vlády. Na ty bych chtěl obzvlášť upozornit, protože byly dlouhou dobu zcela neznámé. A vlastně jsou neznámé i teď. Například v sekretariátu V. Širokého jsou vývozy do Sovětského svazu, dopis Chruščova o dodávkách pšenice; Lenárt: vojenská komise, tajné rozhovory se sovětskou vládou, Moskva, RVHP, hospodářsko-vědecká spolupráce;

Dolanský: pět pečetěných balíků Jáchymov, Jankovcová: spotřební průmysl. Z pozdějších let to je Lúčan, pak jsou to tzv. tajné spisy: projev Zápotockého, výpověď sovětských poradců v roce 1953, zpráva o lidovém léčiteli Mikoláškoví, Fierlingerova korespondence, stížnostní agenda – tam jsou stížnosti manželky Smrkovského. Jsou tam i fotky, projevy, články, různá alba, třeba z manifestace na Řípu v roce 1968. Takže tyto sekretariáty předsedů a místopředsedů by stály za zpracování. Je v nich také materiál těsně po roce 1945 o dělení Zakarpatské Ukrajiny. Jsou to materiály, o kterých se zatím nic moc nevědělo. V současnosti se je snaží zpřístupnit kolega František Štverák, zatím ovšem alespoň popisy na kartonech.

Dále jsou zde přirozeně materiály z jednání vlády, jež nejsou na internetu. Jedná se o podklady k usnesení vlád. V nich se nacházejí velmi zajímavé materiály. Stálo by za to jednou srovnat materiály, které se zasílají na jednání vlády z jednotlivých rezortů s těmi materiály, které jsou uloženy ve fondu ÚPV, protože se domnívám, že na rezortech jsou podkladové materiály širší, že se na vládu posílá už konečný výsledek z těch různých podkladů, které na rezortu jsou. Ovšem to je práce na dlouhou dobu. Jinak fond ÚPV, od 1990 Úřadu vlády, by se dal charakterizovat jako složitý archivní fond, jak by ho charakterizoval František Hoffmann, a hledá se v něm enormně. Do roku 1959 je zpracován, od 1959 je poměrně rozsáhlá kartotéka, jmenná i podle spisových znaků. Hledá se v ní poměrně dobře. Dále existuje kartotéka usnesení vlád a k ní existuje index, podle kterého se dá vyhledávat. Dále bych ještě zdůraznil, že na vládě je bývalá Rada obrany státu, která vznikla v roce 1969 a fungovala do roku 1992. Určitě tam musí být více než 5 bm, které mám podchyceny. A musí být odtajněny. Někde jsem našel záznam, že Václav Klaus, když se stěhoval z Lazarské do Strakovy akademie, odtajnil globálně skoro všechna usnesení vlád. Takže Rada obrany státu (ROS) a na ni navazující Bezpečnostní rada státu budou velmi důležitým doplňkem fondu ÚPV. V materiálech průmyslových federálních ministerstev se také vyskytují materiály Vládního výboru pro obranný průmysl (VVOP) – jako celek však nebyl z ÚPV převzat.

Ještě bych dodal, že v roce 1992 jsme převzali také fondy některých federálních ministerstev, například Státní komisi pro vědecký a investiční rozvoj, Federální ministerstvo paliv a energetiky, v němž je zase vidět, jak se už od 1985 rozvíjel ekologický program. I když to byl tenkrát V. Ehrenberger, který jen „hrabal a hrabal“ uhlí, tak pod vlivem Adamce se už začínala rozvíjet ekologie a odsiřování a odkalování. Tam by se našlo dost věcí. A pak bych ještě upozornil na Federální ministerstvo hutnictví a strojírenství na tajnou část, což je asi 30–40 bm, bohužel řazených podle čísel jednacíh. Ale tam jsou krásné věci, co se týká

vývozu do spřátelených zemí, i co se týká vývoje zbraní. Určitě se zde najde houfnice Dana, bude tam něco o Tamaře, což je i v tajné vládě. A jsou tam i zápisy ROS. Nedávno tu byl jeden poměrně významný slovenský badatel, který velmi jásal nad tím, co jsme mu předložili. My jsme to tam hledali dvě hodiny a stačilo mu to na několik dnů. Takže tenhle fond by stál za to prohlédnout, srovnat a nakrabicovat, buď věcně nebo opsat jenom čísla jednací. Ale myslím, že z Vojenského historického ústavu budou spokojeni, protože teď začínají dělat vývoj armády v 70. letech.

Přejdeme již konkrétně k fondu vlády nebo se ještě chceš zmínit o dalších fondech, které jsi obhospodařoval?

Bylo by to Federální ministerstvo paliv a energetiky, o kterém jsem se už zmiňoval. Bohužel je fond rozdělený asi na tři části tím, jak se dokumenty postupně předávaly. Existují k němu seznamy, ale hledá se v něm velmi obtížně. Jsou tam třeba malé vodní elektrárny. Je tam i těžba uranu, a to bude myslím časem velmi zajímavé. Není tam bohužel dohoda se Sovětským svazem z roku 1945 o vývozu vytěženého uranu do SSSR. Jsou tam spisy předchůdců až od 50. let. Dále územní dobývací prostory stojí také za pozornost a chtělo by to nějakého báňského odborníka, aby to využil, nebo alespoň sepsal. Pak je tam třeba Federální ministerstvo elektrotechnického průmyslu, tam jsou také zajímavé věci.

Předsednictvo vlády bylo zřízeno už 11. ledna 1990 usnesením vlády č. 21. Zároveň vznikl Úřad předsednictva vlády, který zajišťuje organizační, technické a personální záležitosti. Od roku 1945 do roku 1968 byla unitární vláda, jejíž činnost zajišťoval Úřad předsednictva vlády. Po roce 1968 se vláda rozdělila na českou a federální. Pro českou se od té doby užíval název Úřad vlády, kdežto pro federální Úřad předsednictva vlády.

V čem vidíš význam fondu vlády, případně jeho specifika, co se týká struktury fondu, vztahu vůči jiným fondům (ministerstev či jiným)?

Já myslím, že tento fond je mnohem členitější než fondy resortních ministerstev, které jsou v podstatě jednodušší a tvoří je převážně jenom registratura uspořádaná podle spisového plánu. Kdežto v případě vlády se fond skládá jednak z usnesení vlád a podkladů k nim, což je velká část fondu. Pak z vlastní registratury a nakonec z různých rad a výborů a komisí a sekretariátů předsedů a místopředsedů vlády, které nemáme zcela zmapovány. O jejich přehled se pokusila pracovnice správního archivu Úřadu vlády, ale bohužel práci nedokončila. Rozhodně by bylo přínosné v této práci pokračovat.

Zde je asi problém, že jednotlivé rady se na vládě nedochovávají, protože ne vždy zasedají na Úřadu vlády, takže dokumentace je třeba někde úplně jinde. Ale přímo z fondu vlády rady moc dostupné nejsou. Někdo tu agendu vede, ale jak je to mimo tu budovu, tak je to složité, protože zápisy z rad jsou vždy k dispozici na rezortech, kde členové sedí, ale na vládu se to nakonec nemusí dostat.

Ale i když jsou přímo na Úřadu vlády, tak nebyly považovány za součást registratury a předsedové vládních komisí, výborů a rad výsledné dokumenty do spisovny mnohdy nedávali. Prostě si mysleli, že je to samostatná část a dost se toho ztratilo. Například Komise pro vědecké hodnosti, jež skončila v roce 1995. Část jí je na Ministerstvu školství, kde ale není zdaleka všechno a zde jsou protokoly o zkouškách, ale vlastní registratura je zřejmě pryč. Ovlivnit jsme to moc nemohli. Vzpomínám si, že vedoucí zvláštního oddělení vlády se s námi moc nebavil, až když jim teklo do bot a potřebovali předávat, tak jakžtakž navázali kontakt. Ale těch vládních komisí, výborů, rad jsou desítky. Něco je zpracované, dokonce s inventářem. Ale je to zlomek.

Do roku 1959 včetně je fond ÚPV kompletně zinventarizován podle tehdejšího spisového plánu ve třech manipulačních obdobích. V roce 1960 byl sestaven pro vládu nový velmi podrobný spisový plán, který platil až do roku 1992. Jím se v podstatě řídila i federální vláda po roce 1968 až do roku 1992 do skončení ČSFR. Česká vláda zavedla v roce 1974 podobný, ne zcela totožný spisový plán, který platil také do roku 1992. V tomto roce vedoucí Úřadu vlády ČSFR tento plán zrušil pro jeho údajnou velkou složitost. Úřad vlády v roce 1994 sestavil indexový rejstřík, ovšem méně rozsáhlý. Takže z původního spisového plánu se vytvořil takový velmi okleštěný seznam, v němž je pouze asi dvacetina znaků spisového plánu z roku 1960. Byla to, myslím, tenkrát velká chyba, jenže proti vedoucímu úřadu nebyla žádná možná oponentura. Takže fond nové české vlády po roce 1992 je vůči jednotlivým fondům předcházejících vlád (federální i české) a resortních ministerstev méně přehledný.

M.Č.: V čem by fond úřadu předsednictva vlády, respektive úřadu vlády mohl zajímat dnes badatele? Jaké podstatné a cenné informace (něco už jsi naznačil) by tam badatel mohl najít a jak je lze hledat?

Fond ÚPV, později Úřadu vlády je průřezový fond. To znamená, že se v něm shromažďují informace z mnoha resortů. Podobné fondy jsou bývalá Státní plánovací komise nebo Ministerstvo financí. Ale vláda má myslím mimořádně velký význam, když nehledíme na ÚV KSČ, kde jsou otázky zásadní. Vláda byla spíš

prováděcím orgánem, ústřední výbor jakýmsi ideologickým. Vláda má také zpracovaný velmi dobrý informační systém. Jednak do roku 1959 zmíněný inventář, od roku 1960 podrobné kartotéky až do roku 1990, podrobný spisový plán platný už od roku 1960, v podstatě nezměněny. Nebyl by se změnil ani v onom roce 1992, kdyby Igor Němec neprohlásil, že to je příliš složité a šmahem to asi desetkrát zmenšil.

Jednak se tedy jedná o kartotéku, která odkazuje na signatury, což jsou vlastně spisové znaky, ale v rámci spisových znaků je rozepsána až na čísla jednací. A pak obrovská kartotéka k usnesením předsednictva vlády, ta je už od roku 1945 a také až do roku 1990. Je ještě asi dvakrát větší než kartotéka ke spisovým znakům. Čili v ní lze hledat opravdu dobře. V kartotéce spisových znaků jsou zachyceny odkazy i na tajné písemnosti (dokumenty). Ovšem zdá se mi, že z tajných dokumentů se nezachovalo zdaleka všechno. Do tzv. zvláštního oddělení, kde se utajované písemnosti ukládaly, nás vlastně nepouštěli, ani jsme nebyli přirozeně prověřeni. Takže se mi zdá, že spoustu věcí na vládě vyhodili bez nás, protože si říkali, že po deseti, patnácti letech je to dávno zbytečné. To se stalo i u jiných fondů.

Čili nedošlo k odtajnění a navržení do skartačního řízení? Rovnou byly utajované dokumenty „černě skartovány“?

Ano, nedošlo. Na bývalých ZO (zvláštních odděleních) se s námi moc ne bavili. Pokud vím, tak existovaly tzv. spalovací protokoly, což byly opravdu protokoly o spálení dokumentů: že je vyvezli za Prahu někam na louku a tam spálili a udělali o tom záznam. Toto dělali na Státní plánovací komisi. Vláda měla obrovskou drtičku, takže takový postup nepotřebovala. Jinak vláda je podle mého názoru prioritní pro badatele vlastně ve všech oblastech, ať se týká kultury, školství, průmyslu i politického zřízení. Ale upozorňuji, že byla vlastně výkonným orgánem ústředního výboru KSČ.

Už jsi naznačil, že na vládě docházelo zřejmě k tzv. černým skartacím. Mohl bys nám obecně říci něco o tom, co se ve fondu vlády nezachovalo? Respektive o jakých věcných skupinách dokumentů, agendách předpokládáš, že pravděpodobně absentují?

Především jsou to ony utajované písemnosti, jak jsem zmiňoval. Ale také jiné odbory na ÚPV se chovaly podobně. Zcela určitě církevní odbor. Zachránili jsme pár metrů. Mluvili jsme s Alenou Noskovou v roce 1990 dokonce s ředitelem, který tam tehdy ještě seděl. Choval se velmi arogantně, protože věděl, že se mu vlastně nic nestane a že většina je už dávno zničena. Čili tento odbor je opravdu velmi torzovitý. Rozhodně se vyhazovaly i jiné věci. I třeba Česká komise pro

vědecké hodnoti. Tedy vlastní spisový materiál, myslím, pořádně ani neexistuje. Ale existují protokoly o zkouškách u MŠMT. Nevím, je to několik metrů. Dělali jsme dokonce s Rudou Kaďorkem zprávu pro Václava Babičku.

Řekl bych, že ve všech odborech se skartovalo bez povolení. To, co se jim zdálo bezvýznamné, tak prostě vyhodili. A pak jistě spousta vládních komisí a výborů. O tom jsme se již zmiňovali, že jich jsou desítky. Každý předseda komise si prostě myslel, že si s jejími materiály může dělat, co chce. Dokumenty nařídil vyhodit myslím Bém, protože když si zřizoval svoji protidrogovou komisi, tak zasedl na místo Komise vědeckých hodnotí.

Měl při černých skartacích, respektive, jak hovoříš, při nepovoleném ničení dokumentů ze strany úřadů, archiv a archiváři tehdy nějakou možnost tomu účinně zabránit? Pokud ano, co mohl archiv dělat?

Myslím si, že nic, protože jsme celkovou produkci dokumentů vůbec neznali. Sice jsme se mohli držet spisového plánu, ale archivář naprosto nemohl vědět, kolik bylo vyprodukovaných písemností.

Ani podle jednacích protokolů.

Tak to bylo už úplně nemožné, protože když jsi tam přišel na skartaci, měl jsi k dispozici několik hodin. Procházet jednací protokoly tak bylo časově zcela neúnosné. Také mohli říci, že to je ještě uložené u referentů. Což tedy někdy bylo. Písemnosti zůstávaly i ve skříních po jejich odchodu. Víím, že na Ministerstvu práce a sociálních věcí se po roce 1990 našly nějaké materiály o Romech. Někdy při vyhledávání podle odkazů z kartotéky nenalezneme příslušný dokument.

V polovině devadesátých let nebyla možnost ani uložit sankci. Jeden paragraf byl zmatlaný, takže SÚA měl ukládat sankci prostřednictvím, teď nevím – Archivu hl. m. Prahy nebo národních výborů. Takže to byla tak krkolomná konstrukce, že se domnívám, že žádný archiv nikdy žádnou pokutu nikomu neuložil.

Ne, nikdy jsme neuložili. Alespoň my ne.

A před rokem 1990...?

To je stejné. Bylo to prostřednictvím národního výboru příslušného sídlu organizace. Ani ředitel, že by uložil pokutu, nepřipadalo v úvahu. Spíš se bál.

Normální písemný styk, to ano. Možná že ředitel Vrbata občas něco napsal. Ale ani mu neodpověděli, co já vím.

Podobná je situace dnes. Bylo to trošku paradoxní. Na jednu stranu jste byli zaměstnanci vnitra, leckam jste se asi dostali, ale na druhou stranu jste měli úplně svázané ruce tím, že jste žádný jiný pořádný nástroj neměli.

Pracovníci přímo řízených organizací snad někdy mysleli, že když je člověk u vnitra, že by mohl být něco jako bezpečnostní složka. Ale stejně to záviselo na úrovni spisové služby, která od padesátého roku byla opravdu tristní a jenom postupně se zlepšovala. Výjimky: třeba Ministerstvo školství, kam nastoupila Alena Slavníková, pracovnice 2. oddělení SÚA, a paní Bernášková, která nastoupila po zrušení Federálního ministerstva všeobecného strojírenství na Ministerstvo práce a sociálních věcí.

To byli lidé, kteří v Národním archivu dělali předarchivku?

Alena Slavníková ne, Jiřina Prokopová ano, Ivana Bernášková také. Ale zároveň zpracovávaly a pořádaly i fondy.

Ale co se týče možností, co může archiv dělat dnes vůči předchozímu stavu: je toho více? Já myslím, že zase tolik ne. Sice máme sankce, ale kolik jich udělujeme a jaký to má efekt?

Na toho, kdo odchází, tak už vůbec ne.

Tomu je to jedno. A když má miliardové rozpočty, tak je mu to také jedno.

To jistě. Ten se už neohlíží ani na společenský dopad.

A když jste předtím třeba jen formálně mohli uložit sankci, tak jste jim jí nehrozili?

Nevzpomínám si, že bychom někomu hrozili pokutou. Právě že to bylo zprostředkované přes národní výbory a bylo to tak komplikované, že v podstatě ten výsledek by byl asi nulový. Archiv by z toho rozhodně nic neměl. Jenom zbytečnou administrativu. Tak to je i dnes.

Podíváme-li se na předarchivní péči z historické roviny, kdybys srovnal jednání s vládou (jsme na konkrétní rovině vlády a jejího fondu v Národním archivu) po roce 1989, čili stav nedávny až přítomný, s jednáním s původcem v dřívějších dobách, našel bys nějaké odlišnosti?

Před rokem 1990 jsme se jistě snažili o nějaký ofenzivní přístup a sami je upozorňovat na to, co by měli předat. Ne vždy se to dařilo. Už jsem zmiňoval úroveň spisové služby, která se zvedala jen postupně. Po roce 1990 pomohlo i vládní nařízení č. 213 o meziarchivech. Úroveň spisovenských pracovníků, pracovníků spisoven, správních archivů je opravdu vyšší. Myslím, že je to zásluhou i archivářů, kteří tam dneska chodí. Ale třeba vláda je nesrovnatelná. Dříve tam třeba byl vojenský penzista, jmenoval se Petrželka. Byl sice jako voják dost pečlivý, krabice, které tady máme, jsou pěkně polepené. Ale že by sám vyvíjel nějakou iniciativu, aby se fondy předávaly, to nikoliv. Obvykle pomohlo, když chybělo u původců místo, což byl problém vlády už od roku 1985, kdy začala předávat, a zrovna tak i dalších organizací.

Ale dnes se vy mladí snažíte o to, aby správní archiváři připravovali už i seznamy, proskartovali písemnosti, aby nebyla práce pouze na archivářích konečných archivů, „endarchivů“. Dříve jsme to tak bohužel dělali, protože nebylo zbylí. A nějaká administrativa, upozorňování, že tak to není správné, se naprosto míjelo účinkem. Třeba na civilněprávním úseku MV, kde snad byla jednou čtvrtinou úvazku nějaká materiálně-technická zásobovačka. Bylo to bohužel i jinde. Spisové službě se nevěnovala pozornost. Dnes přeci jenom díky archivnímu zákonu a i díky tomu, že spisová služba je pod dohledem jednoho odboru (odboru archivní správy a spisové služby MV), se to přeci jenom podle mého názoru podstatně zlepšilo. Proč se masivně předávalo od roku 1990 až asi do roku 1995? Protože zkrátka reorganizace přinutila původce-nástupnické orgány (federální orgány zmizely), aby předávaly co nejvíce. V roce 1968 to bylo jiné. Zmizeli někteří původci, nastoupili jiní, federální. Ale na nějaké předáváníi kašlali. Na Ministerstvu hornictví v Lazarské ulici, kde nastupoval po ministerstvu Úřad vlády ČR, existují fotky, jak jsou tam dokumenty naházené na obrovské mnohatunové hromadě. Sice se něco podařilo zachránit. Palivoenergetické fondy Ministerstva hornictví jsou tady, ale rozhodně velmi torzovité. Podobně jsem viděl takovou hromadu i ve Štěpánské ulici, kde byla chvíli také spisovna federálního Ministerstva paliv a energetiky.

Takže rozdíl by byl ten, že dneska přeci jenom úroveň spisové služby u původců je nesrovnatelně vyšší, že předávají sami. Náš archiv speciálně, co se týče ústředních orgánů, na to spíše dohlíží a pomáhá a metodicky vede.

Už jsi naznačil, jak se projevíly dejme tomu přelomové okamžiky v roce 1989, 1968. A nyní to není míněno jenom jako revoluce a „jara“, ale například v souvislosti se vznikem federálních úřadů v roce 1968. Počítám, že na následující věc si nevzpomínáš, ale možná Ti o tom vyprávěli Tví učitelé: Jak to vypadalo po roce 1948. Projevila se únorová revoluce nějakým způsobem v předarchivní péči, v předávání dokumentů do archivu?

Myslím, že ze začátku ne. Spisová služba byla dost zažitá. Tenkrát za první republiky i za okupace nebyla v takovém úpadku a nedívalo se na ni skrz prsty. Do padesátého roku pořád ještě fungovala spisová služba docela normálně. Až když se začalo se sběrovými akcemi a s tím, že administrativa zatěžuje budování socialismu, tak se to zhroutilo. Místa spisovenských pracovníků obsadili nekvalifikovaní zaměstnanci. Ale ani referenti nebo vedoucí oddělení, ředitelé odborů se o spisovou službu nezajímali. Spíše je to zatěžovalo. Pamatuji se, že jsme v sedmdesátém čtvrtém zpracovávali s Růženou Hlušičkovou spisový řád a plán pro Ministerstvo průmyslu ČSR a na závěrečné poradě pracovníci ministerstva, kteří se jí účastnili, dali najevo, že je to naprosto nezajímá, že je to všechno zbytečné. Podle toho se také chovali. Ministerstvo průmyslu je také obrovský fond, kupodivu. Zbylo z toho poměrně dost, ovšem zcela přeházené a neuspořádané. Dokonce je to i v krabicích a popsané velmi podrobně. Ale hledat v tom je velmi obtížné.

Dovedl bys lokalizovat časově onen přelom, kdy spisová služba začala výrazně degradovat? Je to tedy rámcově padesátý druhý, padesátý třetí rok?

Řekl bych, že již v padesátém prvním. Tak po tom padesátém roce. Shodli jsme se na tom dokonce i s kolegou Tomášem Fialou, který byl na archivní správě metodikem pro skartaci a spisovou službu. Je to ve skriptech pro spisovenské pracovníky, která byla sepsaná v sedmdesátých letech. Myslím, že i dr. Kollmann s tímto názorem souhlasil, že opravdu kolem roku 1950 se to láme a spisová služba je považovaná za zátěž a přežitek a jenom překáží. Je zázrakem, že se i za tohoto stavu zachovalo poměrně dost dokumentů. I když stále jsou většinou nezpracována třeba federální ministerstva. Federální ministerstvo paliv a energetiky – 350 bm.

Kdybys nyní vztáhl vývoj spisové služby obecně u centrálních úřadů k samotné vládě. Já si pamatuji, jak jsi jednou vzpomínal, jak

v devadesátých letech po Sametové revoluci noví exekutivní činitelé pohlíželi na spisovou službu také s velkým despektem s tím, že je nepotřebná. Kdybys srovnal vývoj názorů na spisovou službu a její výkon u samotné vlády dejme tomu od protektorátu do dneška v obecných milnících, jak by to vypadalo podle Tebe?

Pamatuji si, že na vládě byl nějaký pracovník, který byl velmi důsledný, že ho brali na vědomí. Ale později v polovině padesátých let, nevím opravdu přesně kdy, to upadlo. Střídali se tam lidi anebo to byly kumulované funkce, kteří o to neměli zájem. Tak to bylo tuším i jinde.

Po roce 1990 například Petr Uhl, nevím nyní, kterou komisi vedl, dokumenty ležely v Lazarské a na vládě byl vedoucím archivu Filip Wittlich. Byl zcela nešťastný. Povídal, že mluvil s Uhlem a že mu říkal, že by se dokumenty měly předat do SÚA a on mu odvětil, že předávání dokumentů neodpovídá Listině základních práv a svobod a vůbec se s ním nebavil a myslím, že to nechal vyhodit.

Pak jsi ještě vzpomínal na to, jak fungovalo samotné úřadování na vládě. Že tam vůbec měli problém s pomyslnou štábní kulturou...

Marián Čalfa – mluvil jsem s jeho sekretářkou – je do roku 1992 učil vládnout. Píše se to i v novinách, říkal to i Václav Havel. Ovšem týkalo se to hlavně zasedání vlády a přípravy materiálů pro vládu, následných zápisů, přípravy usnesení a pak i tedy ukládání. A to je snad naučil opravdu dobře, protože usnesení vlády i podklady jsou dochované v pořádku – já jsem asi jen ve dvou nebo ve třech případech nenašel podklady. Ani to není jinak možné, protože tato část práce vlády (vládní usnesení) musí fungovat. Nebylo nic jiného možného než převzít způsob z minula, jenom se tu změnil obsah usnesení. Že se nyní nepočítá na tunokilometry, ale jednalo se spíše o kvalitativní záležitosti.

Byly na vládě nějaké zvukové záznamy?

Byly, tuším, od roku 1985, kdy je zavedl Lubomír Štrougal. A to z osobního důvodu. Některý ministr mu něco vyčítal, že neřekl to, co mu Štrougal nyní předhazuje. Tak se Štrougal naštvál a nechal dělat zvukové záznamy. Existuje předpis, jak nakládat se zvukovými záznamy, někdy z poloviny devadesátých let. Domnívám se však, že je v něm ustanoveno, že se mají vymazávat. Naštěstí nám tyto záznamy předali. Na vládě je stále pracovník, který zvukové záznamy shromažďuje.

Do kterého roku vám je vydali?

Už se nepamatuji. Věděla by to vedoucí 8. oddělení dr. Benešová.

Je také zajímavé, že v padesátých letech probíhaly reorganizace ministerstev, schvalovaly se nové spisové plány, takové to sjednocování podle sovětských vzorů. Přebudovávala se ministerstva, třeba zdravotnictví nebo školství. Je zajímavé, že se ve spisové službě, spisových plánech apod. neprojevila centralizace a sovětský vzor. I na zdravotnictví písemný materiál neodpovídá spisovému plánu, se kterým si dali práci. Není v tom rozpor?

Referenti ani vedoucí nebrali příliš zřetel, aby se ukládalo podle spisových znaků. To jen opravdu výjimečně. Některé úřady jako třeba Státní plánovací komise, Česká plánovací komise, Ministerstvo dopravy, Ministerstvo spojů měly ukládání podle čísel jednacích a ještě čísla jednacích byla dělená na vlastní a došlá. Sice jsou k tomu podací protokoly a dá se v nich snad i hledat, ale musíš vědět číslo jednacích – a to se ví málokdy.

Když byl přijat zákon č. 97/1974 Sb., změnilo to nějak předarchivní péči, mělo to na ni nějaký vliv?

Podle mě příliš ne. Protože pořád jsme chodili na instituce a snažili se tam alespoň něco zachránit. Myslím, že ne. Vzpomínám si na uvedený případ Ministerstva průmyslu, že i když měli spisový plán, příliš na něj nedbali.

Takže zákon č. 97/1974 – žádná změna...

Podle mě ne příliš. Jenom postupně. Podle toho, když se dostal do spisovny nějaký odpovědnější nebo kvalifikovanější pracovník, tak pak ano, pak to bylo lepší. Ale třeba na Ministerstvu průmyslu jsme v sedmdesátých letech dělali ve třech lidech, dokonce i na dohodu. Tam jsme dokumenty zpracovávali v podstatě sami.

Pak jsi říkal, že jste dělali spisový plán pro Ministerstvo průmyslu... Dnes se archiváři snaží spíše vyhnout tomu, aby spisový plán pro organizaci vypracovávali sami, protože pokrýt a znát vlastně všechny agendy, které v tom úřadu jsou, vyžaduje, aby to dělal člověk, který je uvnitř dané organizace a ne ten, kdo je zvenčí. Ty jsi však zmínil, že jste

spisový plán psali sami. Bylo to tehdy obvyklé, nebo to byla spíš nějaká atypická činnost, kterou jste dělali třeba i na základě nějaké smlouvy a spíš výjimečně?

Spíše to bylo neobvyklé. Situace na Ministerstvu průmyslu nastala na tom základě, že kolegyně vedoucí Růžena Hlušíčková tam znala pracovníci, kterážto byla manželkou docenta na vysoké stranické škole. Jinak si nevzpomínám. Snad až ještě na jeden spisový plán na Ministerstvu stavebnictví, také v polovině sedmdesátých let. Ale to jsme přirozeně dělali poměrně podrobný průzkum a chodili po hlavních odborech a zjišťovali, jaké typy dokumentů se tam objevují. Ale bylo to spíše výjimečné než pravidlo. A původci, kteří měli ukládání podle čísel jednacích, ti měli pouze textovou část – spisový řád a skartační řád.

Dokázal bys odhadnout, jak dlouho vám na jednom ministerstvu trvala příprava spisového plánu, když říkáš, že jste obcházeli odbory, zkoumali agendy, to je práce tak na půl roku, na rok.

Tak mezi půl rokem a rokem. Rok celý asi ne, protože to by nám nedovolili, chtěli to rychleji. Ale přes půl roku určitě. Spíše tak tři čtvrtě, osm, devět měsíců. Na průmyslu i na stavebnictví.

Potom od poloviny osmdesátých let se začaly prosazovat skartační rejstříky podle vzoru Slováků, kteří je velmi propagovali. Některé byly snad dokonce i velmi dobré. Máme je v naší sbírce spisových řádů a plánů. Teď si momentálně nevzpomenu, který byl nejlepší. Ale opravdu to nebylo špatně udělané. Nakonec spisový plán Ministerstva vnitra, tuším z roku 2002, je spíše taky skartační rejstřík než pravý spisový plán.

Na Ministerstvu kultury to bylo to samé. Také oni měli až donedávna rejstřík.

Říkám, někdy od 1984 se začaly prosazovat rejstříky. Čili bylo výjimkou, že jsme vytvořili některé spisové plány. Ale stejně se moc nedodržovaly.

Schvalovali jste spisové plány?

Schvalovali, to ano. Bylo myslím i v zákoně, že je schvaluje příslušný archiv.

Jak vypadalo tehdejší archivní prostředí? Třinácté komnaty, tajné chodby?

Tak například na vládě v Klárově ústavu, v kapli. Místo zastavěné také regály. Myslím, že je tam krásná freska na stropě a na stěnách. Tam je to takové ne tajemné, ale zajímavé. Tajné chodby tam, co já vím, nebyly. Ale jistě tam nějaký kryt vlada musela mít. To ano. Ale o něm se nikdo nezmínil.

Já bunkry potkávám běžně, v nemocnicích jsou normálně součástí...

To byl Výzkumný ústav A. S. Popova tady na Praze 4, za Policejní akademií. Lezlo se tam nějakým příklopem. Něco podobného jako trezory v bance. Našli jsme tam sekury a válenky.

Památkáři měli někde na Jezerce pronajatý sklep normálního činžovního domu a tam byl protiletadlový kryt ještě s německými nápisy na zdech. Takové ty těžké dveře, pákové... V nemocnici je dost morbidní návštěva. Sály jsou velké, jsou samozřejmě na to, aby pojaly pacienty. Plus jsou tam ty operační sály, které funkční asi nikdy moc nebyly. Tak je to takové polozařízené, polozničené. A do toho místnosti s nápisem márnice a podobně, a to všechno hluboko pod zemí, což působí depresivně.

Na vládě mají, respektive měli spisovnu v suterénu směrem k Vltavě. Teď tam mají pracovnu. Ale myslím, že dole už ani neukládají, že ukládají někde v přízemí. Nevím, že by tam měli něco opravdu tajného, dříve ovšem ano.

Když už jsme přešli k takovýmto tématům, jaké úsměvné vzpomínky máš, ať již k vládě nebo k dalším původcům?

Už jsem se zmiňoval o tom, jak v roce 1992 někdy na podzim, když zanikala federální vláda, tak vedoucí spisovny předala zcela neformálně razidla státních pečeti. To bylo tak, že jsem tam přijel, vzal razidla do větší tašky a odjel tramvají do Karmelitské, aniž bych pořádně tušil, co tam je. Až teprve v archivu jsem se podíval. Příští den se předávaly do trezoru v Karmelitské. Teprve Václav Babička zjistil, že je to materiál opravdu památečný. Některá razidla navrhoval třeba profesor František Kysela. Tenkrát mě nenapadlo, natož vedoucí spisovny, že by se měly převážet třeba autem. Nehledě na to, že auto stejně nebylo k dispozici, protože všichni už prchali z vlády pryč. Věděli, že tam přijde V. Klaus a přivede si s sebou svoje lidi.

Jinak nevím. Vypadalo to spíše tak, jak jsem mluvil o Ministerstvu průmyslu, jak jsme dělali v klenuté místnosti, kde to bylo samý prach a špína. To moc zábavné tedy nebylo.

Vzpomínáš ještě na nějaké jiné místnosti podobného rázu, starodávného, zaslého, tajuplného.

Například ve Štěpánské poměrně nová budova Spolku pro chemickou a hutní výrobu už z první republiky. Sklep tam byl tedy taky dost strašidelný, tmavý, bez oken a nevětraný, takže se v něm nedalo dlouho být.

Přímo na Federálním ministerstvu paliv to bylo celkem vzdušné. Jakž takž to tam ještě šlo. Až tedy na ten suterén. V roce 1992, když se ministerstvo rušilo, v něm byl umístěn sklad zbraní milice, ale už vystěhovaný. Bylo to taky dost takové tísnivé. Byl to poschodový, několikaúrovňový prostor, takže to bylo zcela nepřehledné.

Převládaly na institucích spisovny spíše v suterénech v podzemí nebo pod střechou na půdách.

V suterénech. Pod střechou si pamatuji finance. V zimě tam byla opravdu zima a v létě se nedalo vydržet. Je to tam obrovské, mají nejméně kilometr a půl. Na financích přirozeně měli také suterén, kde měli též spisy. A když přišel líjak, tak to plavalo, takže jsme si tam dávali prkna a po těch chodili. Zachránili jsme tenkrát s Alenou Noskovou nějaké spisy týkající se repatriace. Čili na financích to bylo také dost zajímavé a hlavně vlhké.

Stávalo se pravidelně, že pršelo a spisy na financích plavaly?

Ano, to se stávalo. Spisy vlastně neplavaly, ale na podlaze byla voda. Alespoň pět centimetrů, takže v polobotkách jsi tam nemohl.

Ostatně položme otázku: archiválie či dokumenty a voda? Povodně, zátopy. Setkal ses osobně se situací zatopení spisovny a dokumentů?

Před rokem 2002 si nedovedu vybavit, že by kromě těchto občasných přehánek někde vnikla voda. Spíše prasklo potrubí, což se stávalo. Třeba ve Smečkách na Českém úřadu bezpečnosti práce, ale to zažila spíše Milena Marešová. Jinak nevím, že by před rokem 2002 byly spisy zatopené. Rok 2002 ale zase stál za to.

Účastnil ses záchranných archivních prací za povodní 2002?

Ano, podávali jsme každý den zprávu o stavu, co se děje a co bylo zachráněno nebo zjištěno, že je zatopeno. Nejhorší to bylo na Invalidovně. Voda zde vystoupala do čtyř metrů. Zaplavily se dokumenty Federálního statistického úřadu, které jsme měli připravené za čtrnáct dní k převzetí. Voda stoupala až do prvního patra, kde bylo asi půl metru vody, takže zasáhla spodní regály. Zrovna tak jsme byli ještě s Michalem Ďurovičem ve Vojenském historickém archivu. Zde to bylo hodně tristní. Voda jim zaplavila i knihovnu. Také vystoupala do prvního patra, kde to bylo nejhorší. Jinak povodně zasáhly také Ministerstvo pro místní rozvoj, kde však šlo spíše o vodu z kanálů, která zaplavila spisovnu hodně hluboko, někde ve druhém suterénu, ale jenom asi do půl metru. Zde byly zase zničeny mzdové listy federálních ministerstev, ne tedy všechny, ale poměrně dost, což je škoda, protože donedávna na ně byly často dotazy.

Ministerstvo zemědělství...?

Ano. Povodeň tam zasáhla také. Jednalo se o druhý nejhorší případ. Dokonce zde visely na trubkách balíky, naštěstí hlavně účetních dokumentů. Ale jinak byl zaplavený do výše asi dvou metrů dvorek a suterény. Byla tam uložená myslím pozemková reforma, tak ta taky dostala. Povodeň zaplavila budovu asi do zmíněných dvou metrů, takže přízemí bylo pod vodou a také v prvním patře byla voda. Průmysl taky, ale ne v takové míře, nebylo to tak zlé. Doprava snad ani ne. Tam jsem ani nebyl.

Na jaké úřady jsi chodil osobně zachraňovat spisy?

Na Federální a Český statistický úřad, na Ministerstvo průmyslu také, pak to převzal Franta Frňka. Na zemědělství jsme se podíleli jenom pro zmapování situace. Zde poté zachraňovala Jana Pšeničková.

Chodilo tehdy vícero lidí, než kteří se normálně věnovali předarchivce? Předpokládám, že při povodních asi ano, že pomáhal, kdo mohl.

Oddělení Michala Ďuroviče. To ale spíše po technické stránce: radili, co se zaplavenými dokumenty dělat. Jinak čtvrté oddělení – Frňka, Štverák, Brom – ten byl tehdy ještě na pátém oddělení. Z ostatních oddělení, myslím, paní ředitelka někoho vyčlenila, ale nebylo to v nějaké masové míře.

Dostali jste očkování v té době?

Ano, očkování proti žloutence.

V čem přesně spočívala záchranná práce dokumentů během povodní? To už byly zatopené spisy a vy jste rozhodovali, co by mělo být akutně převezeno do mrazíren a na druhé straně co není tak podstatné a co může být určeno ke zničení? V podstatě jste činili takový výběr dokumentů v mimořádné situaci?

Ano. A také jsme vytahovali balíky zatopených dokumentů, pokud šly vytáhnout, protože byly nasáklé a úplně nacpané do regálů, že to někdy ani nebylo možné. Pomáhali vojáci. Třeba na Staroměstském náměstí (Ministerstvo pro místní rozvoj, bývalé Ministerstvo obchodu). Jinak na statistice se kupodivu povedlo zachránit a i zrestaurovat tuším nákladem asi 600 000 Kč výsledné zprávy Federálního statistického úřadu a další materiály. Máme je nyní v parádních deskách, ale spravuje je čtvrté oddělení, protože novější písemnosti po roce 1992 spadající pod páté oddělení nebyly snad zasažené. Bohužel na místním rozvoji jsme museli vyhodit ony mzdové listy, což tedy archivní materiál není, ale pro lidi by to znamenalo dost pomoc.

Naše rozhodování hodně vycházelo z toho, jak moc byly materiály zasažené. Pokud byly jakžtakž čitelné, tak se dávaly zmrazit. Nebylo možné ani pořádně prohlížet, jestli se jedná o „S“ nebo archiválie, tak jsme radši vzali všechno. Nejednalo se však o velká množství dokumentů.

Co materiály soudu, třeba Státní soud?

O tom moc nevím, protože to si dělala Alena Šimánková a Alena Nosková. Vím jenom, že tam jely snad na lodičce pod trójským Mostem barikádníků.

U Státního soudu jsou některé spisy pokryté krustou bahna. Nastal podobný případ i na jiných dokumentech?

Na zemědělství jich takových bylo dost. Ale na statistice také.

Jak jste pak určovali, co v tom balíku je? Jestli zachránit, nezachránit, když dost dobře ani nebylo možné určit obsah balíku?

No, podle stupně, jak byly písemnosti zaplavené. Jestliže vypadalo, že jsou už úplně rozmočené, tak se vyhodily. Jestli se zdálo, že jsou jenom tak trošku

zvarhánkovatěle a zvlhlé, tak se balík rozdělal, aby dokumenty trochu proschly a nechaly se. Jasně, když člověk viděl, že tam jsou nějaké běžné účty, tak se balík vyhodil.

Jak dlouho jste se s povodní potýkali?

Povodně byly v srpnu; následky jsme řešili do podzimu určitě, ...do listopadu, ale práce pokračovaly ještě v roce 2003, kdy se zase vozily některé spisy již vysušené.

Nastaly ještě nějaké jiné krušné chvíle, jiné krizové situace během Tvé archivní kariéry?

V šedesátém osmém například. V těchto změnách to bylo vždy napjaté...

Nebo když nebylo místo a musel jsi odmítat, o čems věděl, že bylo nutné zachránit. V polovině osmdesátých let, ten tzv. stopstav. Občas jsme něco vzali a nacpali na Břevnov, někam, kde se archiválie daly strčit, ale jednalo se řádově o metry, do takových pěti metrů. Větší celky se vzít nemohly.

Nebyly někdy obavy o Státní ústřední archiv, případně Národní archiv během jeho existence, že by byl zrušen nebo organizačně přivtělen někam jinam, rozkulačen apod.?

To snad nebyly. Akorát byl za doktora Vrbaty spor o to, jaká to má být instituce – jestli tedy také výzkumná či taková pracovní, správního charakteru. Vrbata prosadil, že i výzkumná, vědecká.

Kdy to bylo?

Možná, že už to bylo vloženo do zákona v roce 1974. Jinak se na nás pohlíželo spíše jako na správní úřad, ne jako na vědeckou organizaci.

Teď myslíš koho? Ministerstvo vnitra, vědeckou historickou obec?

Ministerstvo vnitra hlavně. Vědecká obec také. Historický ústav jistě. Na Kollmanna tak přirozeně nehleděli, rovněž na první oddělení, snad ani ne na druhé oddělení.

Jak jste se na tuto situaci a na své povolání dívali vy jako archiváři? (nemám na mysli nyní dr. Kollmanna) Vnímali jste sami sebe spíše jako

úředníky, kteří v rámci skartačního řízení atd. vykonávají jisté správní funkce, úřední funkce, nebo jste vnímali sami sebe také jako historiky, respektive vědce?

Jako vědce asi rozhodně ne, protože na to moc času nebylo. Alespoň mohli mluvit za sebe. Zkoušel jsem občas něco napsat, ale byly to spíše materiálové články. Na nějakou soustavnou vědeckou práci by asi čas byl, ale to bych se musel více přemáhat a vlastní archivní práce byla tak členitá, že jsi už pak na vědu moc chuť ani neměl. Protože to bylo takové různorodé, pořád se někde něco dělo, na původcích, takže se k nim muselo jít zasahovat, aby se zachránily materiály. Spíše jsme to brali tak, že je nutné zachránit, co se dá. To byla hlavní náplň práce.

Ale přitom, když se člověk podívá na to, co jsi psal od sedmdesátých let a především pak v osmdesátých a devadesátých letech, tak jsi napsal spoustu článků, například ohledně nových nosičů informací, přirozeně také o výběru dokumentů, což je Tvoje kardinální téma. Je z nich mimo jiné patrné, že ses orientoval v nejnovějších tendencích na poli nových informačních počítačových technologií, které byly obzvlášť v našem sovětském bloku jednak velmi pozadu vůči západnímu vývoji a jednak byly informace obtížně dostupné. Viděl jsem v jednom textu, že jsi odkazoval na stav informačních technologií v Japonsku. Musel ses v tom nesporně orientovat.

Nevím, že bych něco takového napsal. Něco ano. Ale šlo spíše o shrnující studie. Nebylo to žádné novum. Na můj zájem o nové informační technologie působilo, že s archivem spolupracoval Vladimír Smetáček, který se zabýval později i automatizovaným překladem a pokoušel se vytvořit jakýsi tezaurus. Také se sestavoval zemědělsko-lesnický tezaurus. Pak s námi spolupracoval i Petr Piřha, který se zase zabýval matematickou lingvistikou. Tak spíš s nimi. Odkaz na stav v Japonsku – to byla asi umělá inteligence. Tenkrát Japonci tvrdili, že se asi do roku 2000 opravdu povede sestavit umělou inteligenci, že počítače budou pracovat samy. Myslím, že se jednalo o teorii řízení. Tuším, že to bylo publikováno v časopisu „Organizace a řízení“. Pak jsem hodně čerpal z východních archivních časopisů, také z německých. Gazette des archives byla spíše na okraji, protože to už jsem francouzštinu zapomněl. Jejich resumé jsem však sledoval. Ale nevím, že by to bylo něco takového odborného, spíše pro seznámení se s problematikou.

Na koho rád vzpomínáš z těch mnoha desítek let, co jsi prožil v archivu a také u desítek ba možná stovek původců? Kdo Ti utkvěl v hlavě jako postava zaznamenání hodná, zajímavá?

Ze začátku profesor Zdeněk Fiala. Měl opravdu široký rozhled, jenž se dneska už asi nevidí. I když jednou jsme se s ním dostali do sporu. Myslím, že i společně s Alenou Noskovou. Někdy v šedesátém osmém se konal kongres archivářů. Měli jsme pro něj napsat, co by se mělo zlepšit v archivním studiu. Mě napadlo akorát to, že se málo přednáší novodobá diplomatika nebo spíš pořádací systémy. My jsme tenkrát již měli zkušenosti, že se bohužel pomocí pravidel diplomatiky, která má základy v 18. století, všechno zvládnout nedá. Prof. Fiala sám pracoval v Archivu Ministerstva vnitra ještě před vznikem SÚA, ale pak přešel na fakultu. Takže archivní práci znal. To zcela jistě. Ale do 1954, 1952, kdy odešel, nebyly archivní pětiletky a nezpracovávalo se v duchu co nejdřív a co nejlíp, tedy vykázat co nejlíp běžných metrů zpracovaných – ať je to jakkoliv–, aby byly zpřístupněné. Z hlediska dnešních kritérií pro zpřístupnění, pro inventáře by takový postup byl asi dost otřesný. Tedy se mně speciálně zdálo, že o archivních pořádacích systémech mnoho přednášeno nebylo. Je však možné, že měl pravdu, že jsme měli více studovat a sami si pravidla a zásady diplomatiky aplikovat na archivní materiál. Bylo by to asi zdlouhavější, ale stálo by to za to.

Jinak ředitel Vrbata nebyl nijak špatný. Lidsky byl rozhodně dobrý. Bral se za zaměstnance. Nevím, že by někoho vyhodil kvůli politickému přesvědčení.

Vedoucí Růžena Hlušíčková se také snažila udržet oddělení pokud možno bez nějakých vnějších vlivů. Alenka Nosková také. Nastoupili jsme vlastně souběžně. Já ji znal ještě z fakulty. Pak ti mladší. Na každého se v podstatě dá vzpomenout něčím dobrým.

Vzpomínáš na nějaké osobnosti ze strany původců, institucí, kteří byli ve spisovnách? Napadá Tě někdo, kdo v materiálech uložených ve spisovně skutečně něco, co bude mít historickou hodnotu za padesát let? Někdo, kdo spisovou službu prostě nevnímal jako nějaké nutné zlo a prostředek obživy, ale jako jakési poslání?

To si tedy nevzpomínám. Akorát na Tomáše Fialu, který přešel na archivní správu jako metodik pro předarchivní péči a který předtím působil na Ministerstvu průmyslu. Ale bral to spíše tak bohémsky. Byl rozhodně schopný, byl i na stáži v Public Record Office ve Velké Británii. Takže znal problematiku, ač byl školením filozof.

Pak snad už ke konci osmdesátých let a spíš už v devadesátých letech paní Libuše Maxová, která byla vedoucí správního archivu Ministerstva průmyslu a která ještě doposud pracuje na financích. Ta byla odborně rozhodně dobrá.

Co třeba Tvoji kolegové z „archivních dvojic“, se kterými jsi chodil na skartace? Byli to Tvoji soudruzi v dobrém slova smyslu.

Byla jím akorát vedoucí Růžena Hlušičková. Šlo tak o čtyři roky, protože pak už jsme přešli na samostatné oddělení.

Ještě bych měl zmínit Danu Retichovou, která vedla spíš správní agendu oddělení a spravovala Federální ministerstvo zahraničního obchodu, anžto tam byla dříve zaměstnaná. Její manžel působil za války v Londýně. Byl tam jako pozemní telegrafista u letectva, takže není vedený v seznamu letců, ale je účastník druhého odboje. Už dávno umřel. Dana ještě pořád žije, možná by stálo za to, ji také vyzpovídat. Ale už jsem ji dlouho neviděl.

Dr. Kollmann, i když byl někdy silně ironický, byl docela přátelský. Dr. Šamberger byl zkrátka vedoucí. Pak byl ale v sedmdesátém při prověrkách vyhozen, čili už tedy neměl ředitelskou pravomoc, tak se s ním už dalo jakž takž mluvit, ze začátku ne. Když se zrušila Hlavní správa tiskového dohledu, tak nám předali kus fondu Bohumila Laušmanna, uspořádaný podle jejich kritérií, tzn. podle určitých písmen a čísel, na které pak odkazují v kartotéce, kterou mají na Struze. Týkalo se to hlavně jmen. Musel jsem fond přemanipulovat. Bohužel jsem ani nevěděl, že nějaká kartotéka existuje, jinak bych zachoval alespoň nějaké původní členění. Udělal bych to paralelně. Tenkrát v roce 1968 se psalo v souvislosti s Laušmannem i tom, že ho unesli z Vídně a že umřel na Ruzyni. Psala o něm Lidová demokracie nebo Práce, tuším. Tak jsem to do úvodu napsal a Šambergera to velmi naštvalo a napsal mi: „Přepracovat. Odkdy je pro s. Žabku novinový článek historickým pramenem?“ Myslím, že už svůj názor změnil, totiž že novinový článek historický pramen je. I když se musí brát opatrně.

Karel Bolomský – s ním byla legrace taky. Tomáš Kalina, toho ho bavila spíše informatika. Václav Babička, jistě, byla s ním také legrace, ale držel se vždy zpátky. Jinak byl velmi systematický, vše promýšlel do hloubky a jeho články jsou stále rozhodně přínosné. Drahoš Jančík, nyní profesor Jančík, také u nás chvíli pracoval a byl zcela bezproblémový.

Jaký měli například právě Václav Babička, Zdeněk Šamberger (u Jaroslava Vrbaty o tom není pochyby) vztah k předarchivní péči,

k výběru dokumentů? Považovali jej za významnou činnost v rámci archivnictví?

Vrbata rozhodně ano. Protože na tom chtěl postavit svou kandidátskou práci. I když sám měl praxi z okresního archivu tuším v Liberci nebo v Jablonci, ale v SÚA potom už vedl 2. oddělení do roku 1968, takže přímo v terénu nepracoval. Spíše to bral tak teoreticky a na základě svých dřívějších zkušeností. Že by s námi zašel k původcům, to rozhodně ne, protože neuznával příliš práci přímo na institucích. Jak říkám, byl spíše teoretik.

Dnes již prosazujete, že dokumenty mají připravit původci. Což je přirozeně správné. Situace se změnila i v tom, že obsazení správních archivů je kvalitativně mnohem lepší, než bylo. To se, myslím, srovnat nedá. Je správné, že přenášíte hlavní tíži práce, přípravy na původce a sami jenom určujete hlavní směr. Ale myslím, že pak zase nemáte přímo styk s materiálem. I když poté v archivu, když se materiál trošku zpracovává, styk s ním už dostanete.

Pojďme ke kauzám...

Ze současné doby mohu zmínit karlovarské dluhopisy. To je případ, který je podle mě mrtvý, protože nemá opodstatnění. Advokát Fagan si na něm prostě zase jenom dělal popularitu. Kolega Zbyšek Stodůlka našel pokračování od padesátých let až do roku 1997, kdy snad kauza částečně skončila. Již v roce 1982 tyto a podobné dluhopisy, karlovarské speciálně, byly splacené z milionu a půl, zbývalo asi 360 000 dolarů. Ale není pravda, že nebyly zaplacené. Zrovna tak se to týká státních dluhopisů z roku 1923. Teď jsem četl v Lidových novinách článek, že má kdosi vylepené státní dluhopisy v kanceláři právě z roku 1923 a že nejsou splacené. Ale jsou splacené. Čili je to zábavná historka, ony karlovarské dluhopisy nebo obligace, jestli se tomu tak dá říkat. Ukazuje se na ní, jak je dobré určité dokumenty zachovat. Zbyšek sám mi říkal, že tam viděl kopii dluhopisu a že jej zaujala. Jinak bohužel referenti na financích zřejmě kolem roku 2000 dluhopisy vyhodili. Řekli si, že zřejmě už nemají cenu.

Navrhli vlastně celý spis se skartačním znakem „S“; měl být vyřazen, ale Zbyšek ho ze skartu nakonec vytáhl, takže se zachránil.

Ale to je právě to, že oni neberou ohled na obsah spisů, natož aby se seznámili se spisovým plánem. A písemnosti, jež jsou starší řekněme 10 let, i 5 let, tak vyhazují bez milosti. Myslím, že Kollmann napsal, že provozní lhůta dokumentu je asi 4 roky. Ale u některých jsou to desítky let. Zrovna u dluhopisů, když se splácí takovou dlouhou dobu.

To ovšem pan doktor Kollmann ještě nepracoval s obdobími Evropské unie, s dotačními programy, protože u nich by musel lhůtu přiměřeně prodloužit.

Tam je to minimálně 15 let.

Jak se díváš na případ sčítání obyvatel? Ty sám jsi říkal, že jsi spravoval fond Českého statistického úřadu a Federálního statistického úřadu. Jak hodnotíš jejich dokumenty: jak výsledky sčítání, statistiky, které vytváří onen úřad (u nich je to nepochybné), tak především samotné sčítací archy z jednotlivých sčítání? Myslíš si, že by měly být všechny zachovány a ze všech sčítání obyvatel? Nebo například jenom jednou za 30 let?

Rozhodně zachovat, protože podle toho, co vím, ze sčítání třicet a padesát jsou to prvořadě dokumenty pro etnografii, pořád se využívají, ale mají i správný význam. Hledal jsem myslím pro Richarda Adama ve sčítání osmdesát, tedy jenom z čistě správného hlediska, jeho bydliště. Ale rozhodně je pak možné dokumenty sčítání vytěžit i matematickými metodami.

Ze sčítání jsou zachované výsledná, ale již anonymní databáze, ze které se nic moc nepozná a se kterou se hlavně už nedá dál nic asi dělat. Někde jsem četl, že když jsou zachované prvotní podklady, tak je z nich možné těžit stále a stále a používat nových metod a nového softwaru. Ale takto, když se vlastní sčítací operáty vyhodí, tak s anonymizovaným zbytkem už asi nelze dělat vůbec nic. Ani pro správné účely se nedá použít.

Sčítání 2000 již předseda ČSÚ Outrata nechal zničit. V sedmdesátých a osmdesátých letech se také vyhazovalo, ale jenom proto, že nebylo místo.

Zachované sčítání 1991 je důležité, protože se jednalo o první sčítání v novém společenském systému. Ale je to rozhodně škoda.

Co tě potěšilo celkově za těch v roce 2012 dovršených padesát let v archivní službě? Z čeho jsi měl radost? Třeba si vzpomínám, jak jsi vyprávěl, že jste hráli ping-pong na chodbách břevnovského kláštera. Tak to asi byla radost. Taková malá radost...

Jak nás tam nacytal ředitel Vrbata a Kája Bolomský ho odehnal mávnutím ruky a on opravdu odešel. Ale pak nám přirozeně vedoucí Růžena Hlušíčková vynadala a už se to tam nesmělo provozovat. Radost... Ale nebylo to tak špatné. Hlavně když člověk nemohl vzít do archivu materiál, který by chtěl, tak to byla spíš žalost. Když se povedlo něco převzít, tak ano, tak to byla zase celkem radost.

Kdybych položil nietzschovskou otázku, kdybys to měl všechno prožít znovu, úplně stejně tak, jak jsi to prožil, tak bys radostně řekl ano, rád to znovu prožiju. Nebo by ses spíš zarazil a... - radši jinak.

Pravděpodobně ano, ale věnoval bych se více studiu jazyků. Dixi et salvavi animam meam.

Rozhovor proběhl dne 1. prosince 2011 v Národním archivu.

Rozhovor vedli Mikuláš Čtvrtník a Karolína Šimůnková, dále byli přítomni Michaela Munková, Jan Kahuda a Pavel Koblasa.